

Kaderi anlayalım

Fatma Şengün: “Kader meselesini açar mısınız? Meselâ ben bir insanı öldürdüm; bu benim ve onun kaderimizde mi vardı, yoksa ben mi istedim? Bu meselede suçlu kimdir?”

Bedüzzaman Hazretleri Kader Risâlesinde, kader ile cüz’-i ihtiyarînin, bir kulun iradî fiillerinde nasıl birleştikleri sorusuna yedi vecihle cevap verir. Bu vecihlerden altıncısında, îtikâdî mezheplerin cüz’î iradeye bakışını ele alır. Buna göre, cüz’î iradenin özü “meyelân”dan ibarettir. Yani cüz’î irade, fiillerimiz öncesinde bilincimizde meydana gelen bir ön meyildir. Biz bir şeye meylederiz, bizim meylimizin hemen akabinde, yani bizim niyet ve yönelişimizden hemen sonra Cenâb-ı Hak yöneldiğimiz fiili yaratır. Ancak meyil ve yöneliş bize ait olduğundan sorumluluk da bize aittir; Yaratıcı sorumlu değildir.

Bu konuda Ehl-i Sünnet akaidinde ihtilâf yoktur. Fakat Mâtüridî’ler ve Eş’ârî’ler kulun yönelişinin özünde yatan “meyelân”ın, yani ön meylin statüsünü ve kime ait olduğunu tartışmışlardır. Mâtüridî’lere göre meyelân itibarî bir emirdir, yani farazî bir varsayımdan ibarettir; kula verilebilir. Fakat bu meyelân Eş’ârî’lere göre farazî değil, mevcuttur. Dolayısıyla kula ait değildir. Bu meyelânı yaratan Cenâb-ı Hak’tır. Bu durumda Eş’ârî mezhebine göre bu meyelandaki “tasarruf” farazîdir ve kula aittir.

Bedüzzaman Hazretleri burada her iki mezhebi birleştirir. Ona göre ister meyelân olsun, ister meyelandaki tasarruf olsun; her ikisi de nisbî bir emirdir, yani farazî bir semboldür, yani varsayılan bir hattır; hakikî bir vücudu yoktur. Yani bu meyelân veya bu meyelandaki tasarruf bir varsayımdan ibarettir. Varsayım ise, tam bir illet istemez. Dolayısıyla küllî irade, yani Cenâb-ı Hak’ın iradesi kulun ihtiyarını ve iradesini ortadan kaldırmaz.

Öyleyse, o farazî emir nasıl bir hareket yapar ki, hemen arkasından dilediği şey İlâhî kudret tarafından yaratılır ve sorumluluk kula ait olur?

Said Nursî Hazretlerine göre, meyelân denilen bu emr-i itibarî bir rüçhâniyet kazansa, yani her hangi bir şey içimizde binlerce tercihler içinden bir tercih olarak

doğsa ve diğer tercihlere nazaran üstünlük kazansa, onu fiiliyata geçirebiliriz. O anda onu terk edebilir veya yapabiliriz. İşte tercih ettiğimiz şey kötü bir fiilse, yani meylettiğimiz ve yöneldiğimiz şey çirkin bir iş ise, Kur'ân o anda insana diyor ki: "Yapma! Şerdir! Haramdır!"

Mu'tezile'nin dediği gibi eğer kul fiillerinin yaratıcısı olsaydı ve icada iktidarı bulunsaydı, o vakit ihtiyârı ve irâdesi ortadan kalkardı. Çünkü bir şey vacip olmazsa vücuda gelmez. Yani tam bir illet olmalı ki, bir şey vücuda gelebilsin. Tam illet ise, illet ile elde edilen şeyi zorunlu ve vacip olarak gerektiriyor. Bu defa da beşerin ihtiyar ve iradesi kalmıyor. Oysa irademiz her saniye başı defalarca tercihler yapıyor ve hepsinde de bağımsız hareket ediyor. Öyleyse irademiz, yaptığı tercihlerden ve tasarrufta bulunduğu meyillerden sorumludur.

Burada Bedüzzaman: "Madem katli yaratan Cenâb-ı Hak'tır; niçin bana kâtil denilir?" sorusunu sorar ve cevaplar: Sarf İlmi kâidesince ism-i fâil, nisbî bir emir olan masdardan doğmaktadır. Yani katil ismi, "katl" mastarından doğmaktadır. Hâlbuki katli yaratmak hâsıl-ı bilmasdardır, yani yaratma fiili görünüşte mastara terettüp etmektedir ve fakat masdardan kaynaklanmamaktadır. Yani katl ayrıdır, katli yaratmak ayrıdır. Öyleyse katil ayrıdır, Hâlık ayrıdır. Katlin, yani ölümün Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı bir mahlûk olması, katili sorumluluktan kurtarmaz. Çünkü masdar, yani katl işi, yani öldürme fiili bizim kesbimizdir. Yani katli biz yaparız. Katil unvanını da biz alırız. Sorumluluk da bizim olur.

Bu durumda biz içimizdeki öldürme meylini iptal etmemekten, bunu yürürlüğe koymaktan ve bir ölüme sebep olmaktan dolayı sorumluyuz. Bizim tetiği sıkmamıza bağlı olarak, Cenâb-ı Hakk'ın ölümü yaratmış olması bizi sorumluluktan kurtarmaz. Öldürme isteği ile harekete geçen ve öldürme fiilini işleyen bizden başkası değildir. O halde katil de bizden başkası değildir.¹

Dipnotlar:

1- Sözler, s. 431.